

Анотація

Єршоміна Ірина. Сучасні методологічні підходи до вивчення особистості в філософії і соціології.

Стаття містить соціально-філософський аналіз різноманітних методологічних підходів у вивченні особистості, а також пояснювальну модель особистості кожної з розглянутих шкіл. Особлива увага приділялася наступним концепціям розуміння особистості – рольовій (Т. Парсонса), психологічній (З. Фрейда), біхевіористській (Дж. Хомманса, Б. Скінера) та діяльнісній (Л. С. Виготського). Завершується стаття аналізом моделей взаємовідносин особистості і суспільства.

Ключові слова: екзистенціалізм, соціальні ролі, соціальний статус, мотивація, ірраціональні дії, ідентифікація, інтеріоризація, екстеріоризація, ціннісні орієнтації.

УДК 130.3

Микола ЖУЛІНСЬКИЙ

СЕНС ЖИТТЯ У СВІТЛІ ТЕОРІЇ ЕВОЛЮЦІЙНОЇ СВІДОМОСТІ

Стаття присвячена аналізу сенсу людського життя в світлі теорії Шри Ауробіндо. Акцентовано увагу на єдності матеріального і духовного начал людини, її унікальності, як носія частки Безкінечного в собі, що робить сенс життя кожної людини невіддільним від сенсу життя всього людства і Землі і розширює поняття змісту життя у нашому суперечливому і повному хаосі світі.

Ключові слова: Дух, свідомість, плани свідомості, індивідуалізація свідомості, реінкарнація, еволюція Духу, Земля.

Постановка проблеми. У філософії питання сенсу життя завжди було в центрі уваги дослідників. Не тільки кожна людина в якийсь момент свого життя, а і кожне покоління прагнуло проникнути в таємниці свого існування. Особливо гостро це питання стоїть сьогодні, в період соціальних зрушень, коли руйнуються стереотипи, змінюються усталені погляди і не кожна людина може знайти виправдання сенсу прожитого життя.

Аналіз актуальних досліджень. Проблеми сенсу життя людини є основним питанням філософії. Цим питанням займалися усі філософи світу усіх часів. Це знайшло своє відображення у багатьох працях від античних часів до наших днів. Сьогодні питанню сенсу життя присвятили свої роботи А. Михайлов, В. Горський, І. Філіна, О. Данильян, В. Сержантов, Г. Єршов та інші. Історики, соціологи, культурологи, митці, психоаналітики та інші дослідники розглядають питання сенсу життя

з різних точок зору: або з точки зору вищої доцільності, або з точки зору безсмертя, виключивши з досліджень середовище проживання людини – Землю, що не дає повноти вирішення проблеми. Метою статі є розширення поняття сенсу життя людини і узгодження його з еволюцією життя на Землі.

Мета статті полягає у розширенні розуміння сенсу життя людини, виходячи з теорію еволюційної свідомості Шри Ауробіндо і його практики інтегральної йоги.

Виклад основного матеріалу. Питання сенсу життя людини є ключовим питанням як окремого індивіда, так і питанням всього людства. Це вічне питання нашого буття. Для чого ми живемо? Для себе, для задоволення своїх матеріальних і духовних благ, для сім'ї, для дітей? Для служіння Богу, якоїсь ідеї чи побудови суспільства цілковитого благополуччя? Навіщо ми прийшли в цей світ і що ми залишимо по собі? Що таке “ми” і де “ми” в усьому цьому? Підсвідомо ми відчуваємо, що наше життя – це не просто “коптілля” неба, в ньому захований якийсь зміст, якась таємниця, яка хвилює і не дає нам спокою. Який захований зміст криється за нашим земним життям, яке закінчується смертю?

Втрата сенсу життя стає для людини катастрофою, після якої вона іноді навіть відмовляється від самого життя.

З іншого боку – маючи сенс життя людина виживає в немислимо жахливих умовах і відчуває себе щасливою. Так що ж це таке сенс життя? Якщо це не хвороба, не злидні, не пожежа і не втрата чогось, навіть найдорожчого, то чому, коли людина його втрачає, їй не хочеться жити?

Питання сенсу життя часто порівнюють з щастям, як у плані особистого благополуччя, так і суспільного блага для багатьох, але якщо щастя, це досягнення чогось бажаного у певний момент життя, то сенс життя, це як підсумок всього прожитого і зробленого людиною.

У філософії питання сенсу життя завжди було в центрі уваги філософів і навколо нього постійно точаться суперечки, які ніколи не затихали, спонукаючи кожне покоління проникнути в таємниці свого існування. Питання сенсу життя розглядається з багатьох позицій: з позиції тіла, духовності, суспільства, індивідуума, моралі, підсвідомості, влади, егоїзму або альтруїзму, самовдосконалення або безсмертя та багатьох інших.

Причиною того, що людина постійно звертається до цього питання, по-перше, є таємниця життя і місце людини в цьому житті, а по-друге, невдоволеність людини існуючою дійсністю. Суперечливість явного життя людини і уявного, яке просвічувалось через інтуїтивні

одкровення завжди, збуджувала людську думку для осмислення земного буття, а інколи і до втілення цих одкровень в життя. В ментальному плані – це виникнення нових духовних вчень і релігій, а в матеріальному – нових соціальних формацій. Але, виходячи із історії, ми знаємо, що найрозумніші ідеї, стикаючись з життям, рано чи пізно терпіли крах. Життя, як виявляється, неможливо втиснути у будь-які рамки.

Особливо гостру потребу у розв'язанні проблеми сенсу життя люди відчують в перехідну епоху, коли руйнуються старі устої. Зміни, що відбуваються, як на економічному так і на духовному рівні, пов'язані зі зломом стереотипів, життєвих цінностей, відмовою від усталених, освячених традицією форм поведінки. Об'єктивні потреби життя вступають в протиріччя з традицією, що стає душевною трагедією для багатьох. Якщо молодь здатна швидко адаптуватись і знайти зміст життя в нових умовах, то для старих людей це стає неможливим. Втрата сенсу життя завжди є трагедією людського буття.

Ми завжди говоримо, що людина повинна знати, для чого вона живе. У неї повинна бути ціль у житті, мета, тільки тоді вона зможе досягти якихось життєвих висот, але як бути, коли в підсумку життя виявиться, що усе, що було людиною зроблене, нікому не потрібне?

Людина, яка від природи має єдність духовного і фізичного, розділила своє життя надвоє. Одні відкидають Бога, інші відмовляються від тіла. Матеріалісти загіпнотизовані науковими досягненнями, зосередили свої сили на вивченні фізичних явищ природи, наситили світ машинами, прагнучи за їх допомогою підкорити природу і тепер природа мстить нам різними екологічними катастрофами. Тоді як прихильники релігій, залишаються байдужими до розкриття законів матерії і відкидають усе земне заради спасіння на небесах.

Людина живе, народжується і помирає. З давніх давен люди намагались осягнути цей незрозумілий і вічний кругообіг життя – народження, життя, смерть, у чому смисл цього природного процесу і чи є він? Пояснити собі й іншим, для чого вона живе.

Сенс життя – це як постійне прагнення людини співвідносити свої вчинки із системою суспільних цінностей, з вищим благом, щоб у такий спосіб дістати можливість виправдовувати себе у своїх власних очах, в очах інших людей чи перед Богом.

Так як кожна людина унікальна, то і сенс життя кожної людини унікальний і неповторний.

Людина особисто несе повну відповідальність за знайдений і реалізований зміст свого життя. Так у чому ж полягає цей зміст?

Філософія завжди намагалася відділити добро від зла. Арістипп наполягав, що сенс життя у задоволенні. Демокрит і Епікур застерігали, що задоволення повинне бути помірним і переважно духовним, Г. Сковорода та Фейербах бачили сенс життя у любовному ставленні до світу, тоді як Семен Франк вважав емпіричне життя світу безглуздим. Просвітителі бачили сенс життя у служінні загальному благу, тоді як Володимир Соловйов стверджував, що ніяка людина не може розглядатись як засіб для створення благ іншим. Марксистки, як відомо, розглядали людину тільки в соціально-історичному контексті.

Як ми бачимо, спектр розуміння сенсу життя надзвичайно широкий. Крім того сенс життя завжди невіддільний від вільного вибору індивіда, тобто, в основі вибору сенсу життя повинна лежати свобода як форма людського існування. Життя і смерть, любов і егоцентризм, осмисленість і абсурд, нігілізм і самопожертва, етика і аморальність – ці протилежні, але взаємопов'язані аспекти людського буття явно чи опосередковано детермінують вибір людиною самої себе.

Кожний осмислює зміст і сенс свого життя, виходячи зі свого світогляду.

З точки зору вищого блага, у філософії відрізняють такі типи обґрунтування життя: гедонізм, аскетизм, евідемонізм, корпоративізм, прагматизм, перфекціонізм, гуманізм.

В історії людської культури можна умовно виокремити такі варіанти вирішення проблеми сенсу життя:

1. Релігійне тлумачення життя. Життя на землі – це цілий ланцюг страждань від яких краще відмовитись для досягнення райського життя на небесах.
2. Життя за межами життя. Для людини сенсом життя стає життя заради інших людей, заради рідних, суспільства, держави, майбутнього.
3. Життя заради життя. Жити потрібно, не думаючи про смерть. Сенсом життя є отримання насолоди від життєвих благ.
4. Життя заради себе. Сенс життя людини полягає, в першу чергу, в задоволенні особистого інтересу.

Як ми бачимо, скільки поглядів на життя, стільки ж і сенсів. Але ні один з них не досягає повноти, завершення і є протилежністю чогось іншого. Відкидання розумом брехні – одна з головних причин, чому розум не здатний охопити всю повноту людських істин. Зігмунд Фрейд намагався віднайти зміст життя у підсвідомому, але, узагальнивши темну частку людської природи, зробив розум ще більш нечистим.

З історії філософії не потрібно нічого відкидати, потрібно усе розширювати до безкінечності. Того, що сприймається за кінцеву істину, не існує. Істина безкінечна і завжди перебуває в русі.

Світ єдиний. Все є Дух. Дух – це єдина, вічна і незмінна істина. Він створив і завжди творить себе. Він сам творець, і енергія створеного, причина і метод, результат роботи, розум, суперрозум, життя, матерія і Душа природи. Світ – це ціла ієрархія планів свідомості від чистого духу до чистої матерії. Свідомість є єдиною головною субстанцією світу, яка все оживляє і пов'язує. Свідомість має відповідні центри в людині, але її не можна знайти в готовому вигляді. Це щось, що повинно бути запалене, як вогонь. Це жива субстанція, яка робить людину захищеною, дає силу і можливість спокійно дивитись на світ. Це і сила, і енергія, і радість. Вона існує всюди, в неживій і живій природі.

Земля є символічним полем роботи, саме в земному житті відбувається ріст свідомості і еволюція Духу. Конфлікт між Матерією і Духом – породження сьогодення, раніше такого розмежування не було, про що говорять давня мудрість людства.

Теорія еволюційної свідомості Шри Ауробіндо розглядає людину як інструмент духу, перехідну істоту, в якій дух творить сам себе. Свідомість людини – це лише один ментальний план свідомості. Людська свідомість приводиться в рух цілою ієрархією світів або планів. Свідомість інших планів не нижча і не більш обмежена. В деяких “неживих формах” вона навіть більш інтенсивна, ніж в людині, хоч і менш розвинута в напрямку до поверхні. Свідомість – це не тільки спосіб мислення, це здатність людини входити в контакт з іншими планами існування, видимими і невидимими.

Людство – єдине Тіло. Кожна людина є часткою цього вселенського тіла. Людина знаходиться в повній залежності від тіла, щоб вижити і у його органів, щоб сприймати світ.

Давня східна філософія дотримується твердження, що матеріальний світ складається із трьох основних елементів, гун – темряви (незнання, інерція, несвідомість), дії (боротьба, зусилля, пристрасть), світла (гармонія, радість). Ні один із цих елементів не може існувати окремо. Впливаючи на людину, ці елементи керують її діями. Людина постійно знаходиться в стані нестійкої рівноваги, її завжди кидає із одних крайнощів в інші, тільки врівноваживши всі три елементи людської природи, можна говорити про життєву гармонію, а значить і про сенс життя.

Релігія розглядає життя на землі як тимчасове випробування для людини і пропонує рівновагу в небесах.

Психологія шукає осмислення життя у підсвідомому, концентруючи увагу на темних сторонах людини, що робить розум і вітальне ще більш нечистим. Узагальнивши темну частку людської природи,

психоаналіз приписує їй дію, яка виходить за рамки її істинної ролі в природі.

Матеріалісти відкидають дух як щось, що не має практичного значення.

Філософія, як наука, робить свої висновки за наслідками, а тому не здатна віднайти всю повноту істини, так як причина всіх речей знаходиться вгорі. Абсолютувавши якусь частку істини, наприклад, задоволення, філософія прагне на її основі зробити універсальні висновки.

Людина має фізичну і духовну природу, і до тих пір, доки філософія буде розглядати дух і тіло відокремлено одне від одного, питання сенсу життя буде висвітлюватись частково.

Весь світ – це єдність діапазонів свідомості, однією з особливостей якої є вібрації. В людині знаходиться цілий ряд вібраційних вузлів або центрів свідомості, кожний з яких живе своїм особистим життям. Ця какофонія прихована голосом розуму, який все глушить, привласнює собі і менталізує. Якщо заспокоїти розум, то на різних рівнях своєї істоти людина зможе відчутти різні типи вібрацій. Людина, в певному сенсі, є не щось інше, як складний згусток ментальних, нервових і фізичних звичок, які керуються разом кількома головними ідеями, бажаннями та асоціаціями. Вона без кінця повторює сама себе, завжди і всюди сприймає одну і ту ж вібраційну тональність, збагачуючи її словниковим запасом, який розуміє як прогрес тоді, як справжній прогрес – це освоєння вищої вібраційної тональності. Сприймаючи тільки якийсь вузький діапазон вібрацій, людина, насправді, не бачить інших людей, вона замурована всередині себе і не може безпосередньо спілкуватися з зовнішнім світом. В інших предметах і людях вона бачить тільки себе.

Розум – це лише один тип вібрації, одна форма свідомості, чисто людський діапазон. В людині існує щонайменше сім центрів свідомості.

Фізичний розум або підсвідоме керує фізичною істотою і сексуальними імпульсами людини.

Вітальний розум керує емоційним життям (любов'ю, ненавистю власністю, правом володіння, підкорення, а також честолюбством, ревністю, заздрістю, жадністю і гнівом, усім тим, що християнська релігія називає людськими вадами).

Надсвідоме, яке керує думуючим розумом, поєднується з вищими ментальними сферами – осяйним, інтуїтивним і глобальним розумом. Усі ці центри всередині себе ще розділяються на плани, які також мають свої небеса і своє пекло.

Людина відкрита для усіх цих планів свідомості і вони пронизують її, як, наприклад, радіохвилі. Індивідуальне тіло – лише зрима ілюзія,

насправді людина наскрізь пориста. Їй тільки здається, що вона відособлена від світу і цих сил. Реагуючи на ті або інші вібрації, в залежності від виховання, культури, традицій, освіти, соціального середовища, вона говорить: мій біль, мої відчуття, мої бажання. Набір звичок ви-кристалізувався в людині в особистість, яку вона називає собою, але це так тільки на перший погляд. Видимість стабільності утворюється одним і тим же повторенням і поверненням одних і тих же вібрацій, тому що довжина хвилі, які вона ловить, або вірніше, які ловлять її, у відповідності з законами її середовища або виховання, завжди одні й ті ж. Ці хвилі проходять через центри свідомості, ментальні, вітальні, фізичні, і людина присвоює їх собі автоматично, підсвідомо, і безперестанку. В дійсності усе знаходиться в стані постійного руху і приходиться до людей із розуму більш ширшого – із всеосяжного, із вітального, ширшого за людське, або із більш низьких сфер – із регіонів підсвідомого, або із вищих сфер – із надсвідомого. Таким чином, людська істота оточена, затемнюється, підтримується, пронизується і приводиться в рух цілою ієрархією планів свідомості, які розміщуються по порядку від чистого духу до матерії і кожний із яких зв'язаний із одним із центрів людини.

Шри Ауробіндо показує градацію планів людської свідомості по шкалі, від нижчого до вищого – звичайний розум, вищий розум, осяйний розум, інтуїтивний розум і глобальний розум.

Кожна людина належить не тільки людству, а й Безкінечному в собі, а тому є унікальною. Єдина свобода людини є в тому, щоб підняти себе до вищих планів свідомості за допомогою індивідуальної еволюції, а єдине завдання – матеріально втілювати істини того плану, до якого вона належить.

Оволодіння цими планами свідомості залежить від ступеня відкритості свідомості.

Людина – “жива лабораторія”, в якій Бог творить Сам Себе, – говорить Шри Ауробіндо. Еволюція людини закладена в її природі.

Вся давня мудрість землі говорить про переродження і народження знову – те, що відомо, як реінкарнація. Якщо прихильники релігій або послідовники духовних вчень, вірячи в реінкарнацію, виходять із ідеї, що земне життя, яке знаходиться під владою тіла і диявола, ілюзія, проміжковий період, ланцюг страждань, від яких можна позбутись вірою в Бога і спастись на небесах, а матеріалісти, навпаки, досліджуючи лише малу частку фізичної реальності, спираються на ідею, що матерія – це єдина реальність, а все інше – галюцинації, і взагалі, не вірять в реінкарнацію, то Шри Ауробіндо надає реінкарнації нового змісту.

Якщо роздивлятися реінкарнацію з точки зору еволюції свідомості, то вона перестає бути беззмістовним круговоротом життів і смертей, як її бачать одні, або несусвітньою фантазією, як її показують інші.

Рівні розвитку людей неоднакові, різні. Шкала духовного розвитку простягається від обмеженої людини до геніїв. Одні душі тільки народжуються, тоді як інші уже мають чітко сформовану індивідуальність, деякі знаходяться у своєму первинному саморозкритті і їм мало що відомо за межами особистої радості, в них не має чіткої пам'яті про своє минуле і вони не усвідомлюють тих світів, які несуть в собі, тоді як інші володіють широкою планетарною свідомістю. Шри Ауробіндо пояснює такі відмінності між людьми як результат реінкарнації, але перероджується не тіло, воно розпадається на свої природні компоненти, перероджується психічне, душа. Але якщо людина не усвідомила своєї душі, то вона не здатна нічого винести з минулих життів. Вважати, що духовний розвиток людини є результатом освіти, середовища або спадковості невірно в принципі, так як це значило б, що у розумних людей є душа, а у неосвіченої більшості її немає і ці люди приречені на вічне прокляття.

Ментальне, вітальне і фізичне в людині співіснують разом. Вся складність є в тому, що ці рівні керуються ззовні і мають незалежний і різний рівень свого розвитку.

Шри Ауробіндо, аналізуючи реінкарнацію, стверджує, що всі окремі життя людини, взяті разом є зростанням свідомості, причому вершиною, кульмінацією цього росту є земне звершення. Іншими словами, за зовнішньою еволюцією видів відбувається еволюція свідомості, тільки при такому погляді на реінкарнацію, смисл життя набуває чіткої направленості.

В основі усіх філософських напрямків і вчень як матеріалістів так і прихильників ідеалізму лежить думка Арістіппа, що смисл життя – це задоволення в відкритій або замаскованій формі. Отримати задоволення людина може двома шляхами – зовнішнім або внутрішнім, шляхом роботи над собою. Перший шлях отримання задоволення носить егоїстичний антисоціальний характер. Із точки зору еволюційної свідомості, цей шлях не має сенсу, оскільки істинне людське “я” не приймає в цьому процесі участі. Другий шлях отримання задоволення – альтруїстичний, який приносить користь суспільству і радість іншим людям, і підносить Землю до вищих рівнів свідомості.

Висновки. Класична філософія як ідеалістичного так і матеріалістичного спрямування ототожнює поняття задоволення і сенс життя, але при такому трактуванні сенс життя вступає в протиріччя з еволюцією

і середовищем проживання людини. Виходячи із теорії еволюційної свідомості, можна сказати, що задоволення, як і його зворотна сторона, страждання – це певна реакція фронтальної особистості на подразнення різних всеосяжних планів свідомості, які існують незалежно від людини.

Шри Ауробіндо не відкидає цього твердження, але надає розширеного трактування сенсу життя людини.

Він не уособлює людину як окремих індивід, розглядає її як невіддільну частку єдиного людського Тіла, вважає її перехідною істотою, не розмежовує її природу на духовну і матеріальну і включає в розуміння сенсу життя Землю, тому що еволюція Духу можлива тільки в матерії. Техногенний спосіб покращення життя, як ми постійно переконуємось, руйнує Землю.

Спасіння життя на Землі, як переконаний Шри Ауробіндо, можливе тільки зміною його за допомогою сили Духу.

Людина є результатом еволюції і одночасно свідомою “лабораторією”, в якій Дух творить Сам Себе, перехідною істотою, і її призначення – рости, тобто, звільнити в собі елемент свідомості від елемента сили, те, що Шри Ауробіндо називає як “індивідуалізація” свідомості, і це є радість, і це є сила.

Оскільки людина несе в собі частку Безкінечного, то нейтралізація темних сторін своєї свідомості є нейтралізацією цих темних сторін у Всесвіті. Оволодіння силою над маленькою вібрацією всередині себе автоматично дає здатність людині мати силу над цими вібраціями в усьому світі, здатність силою свого духу впливати на них, а отже і змінювати.

Життя людини, при розглянутому погляді Шри Ауробіндо узгоджується з процесом еволюції.

Сенс життя людини перестає бути сенсом життя окремої особистості і набуває вселенського змісту.

Література

1. Чельшев П. В. Философия неоведантизма : Ауробиндо Гхош о человеческом цикле исторического развития / П. В. Чельшев. – М., 2008. – 264 с.
2. Сатпрем. Шри Ауробиндо, или Путешествие сознания / Сатпрем. – СПб. : Алетейя, 1992. – 324 с.
3. Ницше Ф. Так говорил Заратустра / Ф. Ницше. – М. : Интербук, 1990. – 301 с.
4. Соловьев В. С. Три разговора / В. С. Соловьев. – М. : АСТ, 2007. – 349 с.
5. Кремень В. Г. Філософія : Мислителі. Ідеї. Концепції : підручник / В. Г. Кремень. – К. : Книга, 2005. – 525с.
6. Єршов Г. Г. Смысл жизни и социальное бессмертие / Г. Г. Єршов – М., 1990. – 324 с.

Отримано 30.01.2013

*Summary***Zhulinsky Mykola. Sense of life in the light of evolutionary consciousness.**

This paper analyzes the sense of the human life in the context of evolutionary consciousness theory, which doesn't reject or opposite any theses of philosophical science history. Its only expands them. The conception called "essence of life" contain human past and future lives, material and spiritual human sides, its uniqueness as a part of internal endless. A human appears as a result of evolution and simultaneously a "laboratory of consciousness", transitional historical process. Human function is to individualize their consciousness, to find internal freedom getting stronger. Attention is focused on the unity of material and spiritual human sides, its uniqueness as a part of internal endless. The inclusion Earth in the meaning of life allows to clarify the sense of life in our conflicting and chaotic world.

Keywords: *spirit, consciousness consciousness plans, individualization of consciousness, reincarnation, Spirit evolution.*

УДК 65.012.4

Володимир МАЗУРЕНКО

ПОШУК ШЛЯХІВ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасний розвиток організації (закладу) залежить від рівня ефективності управлінської діяльності його керівництва. При цьому значну роль відіграє уміння апробувати і впроваджувати останні досягнення управлінської науки і практики. Виходячи з цього, у статті висвітлений метод оцінки ефективності управлінської діяльності з використанням функції розподілу та формул урахування потенційної можливості закладу на фоні порівняння з бенчмаркінгом.

Ключові слова: *ефективність управління, потенційні можливості, бенчмаркінг, прогнозування, зміни, рівень підготовленості, порівняльна характеристика, системність, конкуренція, невизначеність, сітковий графік.*

Постановка проблеми. Поняття ефективності управління організацією (закладом) в умовах невизначеності і конкурентності сьогодення пов'язане зі ступенем реалізації її потенційних можливостей. Безпосередньо на результативність управлінських дій впливає здатність системи управління найбільш ефективно використати свої потенційні можливості. Тому пошук шляхів оптимальності управління є однією з важливих та актуальних філософських проблем. Вирішенням цих проблем переймались багато вчених-управлінців.

Аналіз актуальних досліджень. У сфері визначення напрямків модернізації управлінської діяльності найбільш суттєвих результатів,